

Studeranden som samhällsaktör

Åbo Akademi

1. Processbeskrivning

Projektet genomfördes som ett samarbete mellan två mångvetenskapliga universitet, Åbo Akademi (ÅA) och Joensuu universitet (JoY). Utvärderingen koncentrerades till hur studerandenas aktiva medborgarskap beaktas i universitetsverksamheten. Uppdraget genomfördes genom att ett frågeformulär skickades ut till ett urval personer bland personalen och studerande. Frågeformuläret genomfördes i tre olika versioner enligt en på förhand gjord indelning av svarsgrupperna (förvaltnings-, fakultets- och ämnesnivå). Svaren från de olika nivåerna gav universitetet en bild av nuläget. Genom att jämföra svaren mellan universiteten fick man fram likheter och skillnader i verksamheten. Dock valde JoY en aningen avvikande modell för genomförandet av utvärderingen, vilket ledde till vissa svårigheter att jämföra slutresultaten. Frågorna i formuläret var likadana och delades in i 4 kapitel: utveckling av aktivt medborgarskap, studerandenas demokratiska påverkningsmöjligheter, utveckling av studierna och internationalisering.

Personerna som utfrågades fick frågorna på förhand och gavs möjligheten att antingen svara på frågorna per e-post eller att bli intervjuade av en person från kvalitetsenheten. På ämnesnivå riktades formuläret till professorer och akademilektorer samt studerande via ämnesföreningarna. På fakultetsnivå riktades formuläret till studiecheferna och till studerande som är medlemmar i fakultetsråd. På förvaltningsnivå riktades formuläret till första prorektor, byråchefen och ledande koordinatör för studieärenden, ledande koordinatör för internationella ärenden och studentkåren. I de fall intervjuer genomfördes var svaren av en klart högre kvalitet.

I undersökningen deltog endast 25 personer som representerade de olika grupperna enligt följande: ämnesnivå - 7 professorer och akademilektorer, 4 ämnesföreningar; fakultetsnivå - 5 studiechefer och 4 studentrepresentanter i fakultetsråd; förvaltningsnivå - 4 personer från universitetsförvaltningen samt studentkåren. Undersökningen fyller inte de krav som ställs på en vetenskaplig undersökning. Det är frågan om en sammanställning av erfarenheter från ett begränsat antal personer. En noggrannare genomgång hade förutsatt betydligt mer tid samt mer resurser för genomförande och analys.

Gällande planeringen utformades frågorna i samarbete mellan universiteten. Parterna träffades två gånger i samband med Samhällsaktör-projektets två seminariedagar i Helsingfors (25.9 2006 och 22.11 2006).

Utöver detta fördes korrespondens vid e-post. Frågeformulären skickades ut 28.11 och svarstiden utföll till jul. Ett möte hölls via videokonferens 11.12 för att diskutera utvärderingens nuläge.

Behandlingen av resultaten gick ut på att sammanställa sex sammandrag för de olika svarsgrupperna. Utgående från dessa gjordes korsanalys mellan personalsvar och studerandesvar för de olika nivåerna och ett sammandrag över resultaten utarbetades. Allt material skickades till JoY 15.1. Via en videokonferens 31.1 jämfördes svaren med JoY:s motsvarande. Med diskussionen som bas utformades denna slutrapport.

2. Utvärderingen

Avsikten med utredningen var att undersöka huruvida universitetet beaktar frågor kring medborgarinflytande i tillräckligt hög grad eller om området borde utvecklas. Särskilt eftersträvade utredningen att undersöka om det finns skillnader i personalens och studerandenas syn på hur medborgarinflytande beaktas i verksamheten. Utgångspunkten till intresset för detta ämnesområde var erfarenheter av lågt intresse bland studerande att påverka sin studiemiljö. Via undersökningen och benchmarkingen med JoY hoppades universitetet finna metoder och modeller för att förbättra deltagandet.

2.1. Definitioner

För att få fram hur studerandenas aktiva medborgarskap beaktas i universitetsverksamheten definierades vissa begrepp. I frågeformuläret användes följande definition på *aktivt medborgarskap*:

“Med begreppet förstås i den här utredningen en person som utgående från sina kunskaper och färdigheter aktivt analyserar samhället och deltar i utvecklingen av det. I begreppet ingår följande egenskaper

- kritiskt tänkande (analysförmåga)
- kunskap om demokratisk ledning och samhällsutveckling
- förmåga att ta ansvar
- samarbetsförmåga (kompromissvilja och framställandet av realistiska förslag),”

Begreppet kan delas in i *studerandeverksamhet vid universitetet* och *studerandeinflytande vid universitetet*. Det första syftar på ett universitetssamfund som är samverkande, diskuterande, mångfacetterat och känner studerandenas behov och önskemål, och där man stärker demokratin genom att utveckla de kompetenser som fordras för demokratisk verksamhet och på så sätt stärker de studerandes sociala kapital. Det andra begreppet har som målsättning att utveckla de demokratiska metoderna så att studerandena har möjlighet att delta i beslutsfattandet vid de olika förvaltningsnivåerna. Den centrala förutsättningen är här studerandenas förtroende för förvaltningen som kan utvecklas genom lättillgänglig information, konstruktiv växelverkan mellan studerandena och förvaltningen och en i allmänhet delgivande atmosfär.

2.2. Sammandrag av utvärderingen vid ÅA

I sammandraget nedan är de tre olika grupperna återgivna skilt för sig så att den första delen under varje fråga skildrar svaren på ämnesnivå, den andra på fakultetsnivå och den sista på förvaltningsnivå.

2.2.1. Utveckling av aktivt medborgarskap

På alla nivåer inom universitetet ses aktivt medborgarskap som en viktig fråga. Det framgår tydligt att aktivt medborgarskap betonas i fakulteternas strategiska planering för utbildningen. Informationen har effektivt kommunicerats vidare till den undervisande personalen. På universitetsnivå är det studentkåren som bär det största ansvaret för att medvetet utveckla aktiva samhällsaktörer.

Lärarna har en betydligt mer mångfacetterad bild av begreppet än ämnesstuderandena. De för fram ett flertal olika metoder för att utveckla aktivt medborgarskap. Studerandena uppfattar inte att frågeställningen omfattar de metoder lärarna nämner utan ser mer konkret på verksamheten. Både lärare och studerande är oroliga för det kursbundna systemets negativa effekt på verksamhet som främjar aktivt medborgarskap. Studerande poängterar i högre grad kravet på snabb studietakt. Lärarna är å sin sida oroliga för den ökande individualiseringen bland studerande. Identifieringen med ämnet har blivit svagare vilket påverkar benägenheten att delta i utvecklingsverksamhet.

På fakultetsnivå motsvarar synpunkterna dem som framgick i ämnesanalysen. Personalen är medveten om begreppets innehåll och konstaterar att det finns inbyggt i systemet. Studerandena med större erfarenhet av utbildningsplanering konstaterar också att aktivt medborgarskap planeras in i studierna. Frågan betonas inte uttryckligen utan ingår mer indirekt i utbildningsprogrammet. När det gäller Bologna-reformen finns det en åsiktsskillnad mellan å ena sidan studiechefernas relativt positiva inställning och å andra sidan studerandenas rädsla för den ökande studietaktens och kursbundenhetens negativa inverkan på aktivt medborgarskap.

På universitetsnivå anser man att aktivt medborgarskap är centralt såväl ur samhällelig synvinkel som ur universitets synvinkel: man behöver engagerade studerande för att utveckla universitetet. Ur universitets synpunkt har studentkåren en central roll. Studentkåren å sin sida ser att ansvaret i för stor grad har överförts och att universitetet kanske borde dela på ansvaret. Universitetsförvaltningen konstaterar att det inte ges ersättning i någon form för förtroendeuppdrag. Studentkåren eftersträvar inte heller införande av ersättningar men anser dock att studentrepresentanternas roll borde värdesättas i högre grad. När det gäller studiesystemsreformen ser båda grupperna vissa hotbilder. Systematiska studier effektiverar förmodligen studierna men försvårar möjligheterna att delta i verksamhet som utvecklar den intellektuella kapaciteten och ansvarstagande. Studentkåren vidhöll att det faktum att systemet införs reflekterar dock en i allmänhet mer självcentrerad världsbild.

2.2.2. Studerandenas demokratiska påverkningsmöjligheter

ÅA:s struktur med många små ämnen möjliggör nära samarbete mellan personal och studerande. Tack vare detta har studerandena relativt goda möjligheter att påverka och utveckla verksamheten inom universitetet och särskilt det egna ämnet. Studerandena är även representerade i universitetets förtroendeorgan.

Direkt kontakt mellan personalen och studerande som hjälper utvecklingsarbetet på ämnesnivå är allmänt förekommande. Lärarna har en positiv bild av studerandenas konkreta påverkningsmöjligheter medan studerandena förhåller sig mer förbehållsamt. Avskaffandet av institutionsråden och ämnesrådslagens oklara mandat gör hela beslutsprocessen på ämnesnivå otydligare. Lärarkåren förhåller sig ganska negativt till ämnesrådslagens nuvarande funktionsformer medan studerandena å sin sida är förhållandevis positiva till modellen med direkt demokrati. Studerandena inser dock att modellen kräver mer individuellt initiativ jämfört med invalda studentrepresentanter. Informationsgången om behandlade ärenden verkar inte heller fungera tillfredsställande. När det gäller förkunskaper och information kan man säga att de uppfattas som tillräckliga. Det finns ingen enhetlig informationsstrategi utan situationen varierar kraftigt mellan ämnena. I slutändan är det personliga intresset avgörande för om man finner information. Studentkåren och ämnesföreningarna har fått en viktig roll i informationsspridningen.

Även på fakultetsnivå listar svaren flera för studerandena tillgängliga påverkningsmetoder. Studentkårens roll för att engagera studerande i utvecklingsarbetet ses som central. Synpunkterna om informationsgången går isär. Fakultetscheferna framhåller att det ges information via ett antal olika kanaler medan studerandena efterfrågar distribuerad information och anser att den information som finns endast hittas efter aktivt sökande. Även åsikterna om reformen av beslutsfattandestrukturen varierar. Studerandena anser att den direkta demokratin vid ämnesrådslagen inte utnyttjas av majoriteten av studerandena och att organet har betydligt mindre tyngd än de tidigare institutionsråden.

I beslutsfattandeskedet har studerandena bra påverkningsmöjligheter men angående beredningsskedet har universitetet och studentkåren olika åsikter. Studerande ingår i arbetsgrupper men vissa remisser går ibland förbi studentkåren.

Den allmänna uppfattningen är att studerandena inte har tillräckliga förkunskaper angående speciellt vilka rättigheter studerande har att påverka när det gäller universitetets verksamhet. Även här betonas frågan om personligt intresse och engagemang. Om val till officiella organ anser förvaltningspersonalen att det ges tillräckligt med information. Studentkåren å sin sida anser sig ha en central roll men är osäker på om nuläget är ändamålsenligt och anser att universitetet borde ta ett större ansvar. ÅA har t.ex. ingen handbok om påverkningsmöjligheter. Antalet studerande som får erfarenheter av förvaltning på högsta nivå har minskat p.g.a. nedskärningen av antalet styrelsemedlemmar.

Ämnesrådslagens direkta demokrati kunde på pappret vara en bra reform för att öka färdigheterna i aktivt medborgarskap. Såväl universitetet som studentkåren är dock tillsvidare osäkra på om ämnesrådslagen fungerar önskvärt.

Avslutningsvis kan konstateras att studentrepresentanter i ÅA:s styrelse får utbildning av universitetet och fakultetsrådsmedlemmarna av studentkåren men på ämnesnivå verkar det inte ordnas någon organiserad utbildning om modellen för beslutsfattande.

2.2.3. Utveckling av studierna

Genom ÅA:s struktur med många små ämnen är direkt kontakt mellan personal och studerande som stöder utvecklingsarbetet angående studieplanering möjlig. Utvärderingar har utvecklats huvudsakligen för enskilda kurser.

Studerandenas möjligheter att påverka studieplaneringsprocessen uppfattas på ämnesnivå som relativt goda. Såväl studerandena som lärarna anser att studerandenas åsikter kommer fram främst via kursutvärderingar. Studerandena kan även påverka genom direkt kontakt med lärare och genom ämnesrådslagen, men här är kutymen olika vid ämnena. Vid ämnen som använder sig av arbetsgrupper är studerandena i allmänhet representerade. Studerandena verkar inte uppfatta inlärningsdagböckerna som används i vissa kurser som en påverkningssmöjlighet medan lärarna anser metoden vara produktiv.

I regel kan studerandena inte direkt påverka utvärderingsfrågorna. Utvärderingarna innehåller dock punkten ”övriga kommentarer” där förslag om att förändra även formuläret givetvis kan ges. I de flesta fall publiceras inte resultaten men vissa ämnen har egna metoder att delgöra resultaten till studerandena, t.ex. vid särskilda möten. Andra typer av utvärderingar, exempelvis av block eller andra helheter, verkar vara ovanliga.

Även på fakultetsnivå har studerandena relativt goda möjligheter att påverka studieplaneringsprocessen. De ingår för det mesta i tillsatta arbetsgrupper och i fakultetsråd. Helhetsutvärdering av ett utbildningsprogram sker inte systematiskt men förekommer i vissa fall. Avsaknaden av utvärderingsmöjligheter kompenseras enligt studerandena av att de kan vända sig till studentkåren med kritik och förbättringsförslag. Personalen och studerandena har en liknande bild av hur samarbetet genomförs även om de delvis nämner olika samarbetspartners. Information om universitetsstudier som helhet uppges ske via egenlärare, tutorer, studentföreningar och studiehandledaren.

Studieplaneringsprocessen sker främst på lägre nivå men i de fall arbetsgrupper som ser på helheter utses ingår studerande. När det gäller utvärderingar av förvaltningens funktioner finns det olika åsikter mellan personalen och studerandena. Personalen uppger en rad exempel på utvärderingar medan studerandena inte

kan se en tydlig systematik. Utvärderingarna verkar rikta sig till personer som uttryckligen deltagit i verksamhet ordnad av förvaltningsenheterna och därför uppfattar studentkåren att det inte förekommer systematik. Studentkåren anser att påverkningsmöjligheterna är relativt små medan förvaltningspersonalen vidhåller att det alltid finns möjlighet till fria kommentarer i formulären. Utvärderingar publiceras i regel men vissa innehåller konfidentiellt material som inte kan utges. Universitetet har inga systematiska helhetsutvärderingar men båda grupperna omnämnde studentkårens egna och Finlands Studentkårers Förbunds nationella undersökningar. Utgående från svaren kan man säga att studieförvaltningen har ett mångsidigt utbyte med studentkåren och till någon mån ämnesföreningarna, bl.a. i frågor gällande studentrekrytering och tutorverksamheten.

2.2.4. Internationalisering

Vid ÅA ses utbytesstudier allmänt som en tillgång, för universitetet rent generellt och för utvecklingen av aktivt medborgarskap. Dock verkar strukturerade och genomtänkta uppföljningsmetoder saknas på lägre nivå. På förvaltningsnivå har den internationella enheten i uppgift att underlätta universitetets och de enskilda studerandenas internationalisering.

Lärarna och studerandena är överens om att utbytesstudier är bra för den personliga utvecklingen. Studerandena får en annan syn på det egna universitetet och blir mer mogna att ta ansvar för utvecklingsarbete. I slutändan är det ändå de personliga egenskaperna hos varje enskild student som avgör. Studerandena och lärarna har olika åsikter om hur återvändande studerandes och utbytesstuderandes erfarenheter tas till vara vid ämnet. Lärarna redogör för seminarier och träffar medan studerandena inte kan se någon systematik.

Fakulteterna ser utbytesstudier som en klar tillgång för enheten medan studerandenas svar inte är lika entydigt och kopplingen till aktivt medborgarskap kanske förblir oklar. När det gäller metoderna finns det inget etablerat sätt att tillgodogöra sig studerandenas nya erfarenheter.

Förvaltningspersonalen ser en klar koppling mellan utbytesstudier och aktivt medborgarskap. Även studentkåren har en positiv syn på internationella studier men anser att det även beror på personligt engagemang. På universitetsnivå finns av den internationella enheten anordnad systematisk verksamhet som tar tillvara utbytesstuderandes och återvändande studerandes erfarenhet och kunskap. Särskilt kan nämnas enhetens praxis att sammanföra personer som varit på och skall fara till ett visst ställe/universitet. Internationella utbytesstuderande kan även anställas som hjälplärare i språkkurser. Verksamheten ger goda möjligheter för studerande att engagera sig och få information, och speglar förmodligen den som finns vid övriga finländska universitet. Båda svarsgrupperna har goda kunskaper om tjänsterna som erbjuds vid den internationella enheten.

2.3. Slutsatser

Resultatet av undersökningen motsvarade utvärderarnas uppfattningar men även oväntade svar förekom. Uppfattningarna om ämnesföreningarnas roll visar på en meningsskillnad mellan personalen och studerande. Under de följande tre punkterna redogörs för de huvudsakliga rönen.

Ointresse för utvärdering

Kvalitetsenheten hade svårt att få speciellt studerande att delta i undersökningen. Det resulterade i en låg svarsprocent vilket kan bedömas som ointresse för ämnesområdet eller allmän utvärderingströtthet. Å andra sidan uppvisade de inkomna svaren att frågorna dryftas vid enheterna. Aktivt medborgarskap beaktas men har inte en central roll i studieplaneringen. Studerandena riktade viss kritik mot det tekniska genomförandet av undersökningen men det förklarar på inget sätt gruppens genomgående ointresse att ta del av den. Det här är oroande med tanke på att undersökningen riktades till ämnesföreningar och fakultetsrådsmedlemmar, d.v.s. personer som torde ha större intresse för utvecklingsfrågor.

Studentkårens starka roll

Undersökningen visar att universitetet överfört ett betydande ansvar för verksamheten på studentkåren. Det här är förmodligen en utveckling som studentkåren önskat för att stärka studerandenas roll. Undersökningen visar dock att det kanske finns behov av att utreda samarbetet igen och att universitetet troligtvis borde ta en aktivare roll för informationsspridningen.

Ämnesföreningarnas roll

Undersökningen visar att personalen har stor tillit till ämnesföreningarnas betydelse i studentsamfundet. Ur studerandenas svar framgår att deras roll för att sprida information och aktivera medlemmarna i utvecklingsarbetet varierar klart mellan föreningarna och förmodligen även från år till år. Studentkåren och universitetet borde tillsammans diskutera ämnesföreningarnas roll eftersom studerandena och personalen verkar ha olika uppfattning om deras uppgift.

3. Resultat

På basis av utvärderingen har vi funnit ett antal metoder som vi uppfattar som fungerande. Utvärderingen har också gett universitetet idéer för den fortsatta utvecklingen av verksamheten.

3.1. God praxis

Metoder vid ÅA

- För invalda studentrepresentanter i universitets styrelse och i fakultetsrådet ordnas utbildning. Styrelsemedlemmarna får utbildning av universitetet. Studentkåren ansvarar för utbildningen av studentrepresentanterna i fakultetsråden.
- Internationella enhetens praxis att sammanföra personer som varit på ett visst ställe/universitet med dem som skall fara på utbyte till detsamma.
- Tutorverksamheten planeras i samråd mellan studieärenden, fakulteterna och studentkåren. Resultatet är en genomtänkt utbildning av tutorerna, vilket gagnar både enheterna, de nya studerandena och tutorerna själva.
- En intressant metod är de s.k. ”teaching boards” som används vid oorganisk kemi. Den undervisande personalen träffas regelbundet och diskuterar resultaten av kursutvärderingarna tillsammans. Resultaten publiceras även på ämnets anslagstavlor så att studerandena kan ta del av dem.

Metoder vid JoY

- JoY har inför ett webbaserat responssystem, vilket möjliggör helhetsutvärderingar av t.ex. studieorienteringen. Systemet kan även användas för kursutvärderingar och andra undersökningar med kort tidsgräns, t.ex. samhällsaktör-utredningen.
- Vid JoY förekommer s.k. responsdagar där studerande och personal träffas. Studerandena kan under dessa ge respons på olika aspekter av utbildningen och direkt få svar på sina kommentarer.

3.2. Vad leder undersökningsresultaten till?

- För att klargöra studerandenas rättigheter och skyldigheter utformas en broschyr om påverkningsmöjligheterna.
- En projektansökan till UvM har lämnats in angående ett webbaserat responssystem som skulle möjliggöra även heltäckande utvärderingar.
- Systemen för kommunikation inom universitetet kartläggs. Avsikten är att minska risken för missuppfattningar angående ansvarsfördelning.